

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: 78864 Article Cod:2021S5D17SH99266705 ISSN-P: 2538-

بررسی و تحلیل جزایی و کیفری اجرای مجازات حبس در محلی غیر از زندان

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۹/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۰/۰۱/۱۸)

یوکابد رضائی

چکیده

در ادوار پیشین تشکیل زندان ها در نوع خود جهشی عظیمی در نظام تنبیهی محسوب می شد. حقوقدانان آن را یک نوآوری فوق العاده و بهترین شکل ممکن برای مجازات ها می دانستند و حتی آن را نهادی کامل و بی پیرایه معرفی می کردند. زندانها به حدی مورد استقبال قرار گرفتند که تمامی تنبیه های دیگری را که اصلاح گران سده هجدهم طرح کرده بودند به دست فراموشی سپردند. به عقیده آنان «به نظر می رسد زندان چیزی بی بدیل و بی جایگزین و ره آورد خود حرکت تاریخ است.» اما همین زندانها نیز سیر تحولی بسیاری طی کردند. برنامه های گوناگونی برای اداره زندان و نگهداری و اصلاح مجرمان مطرح شدند. در هر کشوری و در هر دوره ای روشی به نظر بهتر و مفید تر می آمد و به مورد اجرا گذاشته می شد اما باز هم پس از گذشت چندی، ناکارآمدی آن شیوه ها بر همگان آشکار می شد به این ترتیب طرد می شد و شیوه جدیدی جانشین آن ها می گشت. با این حال و با وجود تمام زحماتی که در طول تاریخ از جانب اصلاح طلبان و افرادی که به دنبال برگزیدن بهترین شیوه تنبیهی برای مجرمین بودند، دیگر مجازات زندان نه تنها آن گونه که در ابتدا فکر می شد، اثر گذار و مفید واقع نمی شود، بلکه خود عامل بروز مشکلات عدیده ای در آینده هستند به همین دلیل باید به فکر پیدا کردن راه حل مناسب دیگری بجز مجازات حبس برای تنبیه مجرمان باشیم که در این مقاله به آن ها می پردازیم.

واژگان کلیدی: مجازات حبس، زندان، اعمال مجازات، تبعید، تنبیه بدنی

۲۹۹



بخش اول: تغییر در نحوه اجرای مجازات زندان یا اجتناب از ورود به آن

یکی از راهکارهای جالبی که امروزه در بسیاری از کشور های جهان برای کاهش جمعیت کیفری زندان ها و جلوگیری از آثار مخرب و زیانبار آن مورد استفاده قرار می گیرد بهره گیری از ساز و کارهایی است که با توسل به آنها امکان استفاده از مجازات حبس وجود خواهد داشت اما نه در محیط خطرناک و جرمزای زندان بلکه در جایی خارج از این محدوده و در بطن جامعه به گونه ای که هم فرد را برای مدتی از سایرین مجزا نماییم و هم با تنبیه و در عین حال در پیش گرفتن برنامه های آموزشی خاصی که امکان ارائه آن در فضای زندان ها وجود ندارد، فرد مجرم را اصلاح و باز پروری نماییم و مانع تکرار مجدد جرم توسط وی در آینده گردیم، درمقابل از هزینه های هنگفت مربوط به تأسیس و اداره زندان ها نیز به دور باشیم به علاوه از آثار و مشکلاتی اجتناب ناپذیر زندان ها در امان بمانیم. زیرا محیط یک زندان به هر میزان هم که خوب باشد و موافق اصول ایجاد و اداره گردد و دراصلاح حال مجرم و آموختن حرفه به او کوشش کند، باز محیطی تصنعی است که دور از شرایط کلّ حیات جامعه، زندانی را با معیار ها و ضوابط خاص خود اجتماعی می کند.^۱ از جمله این روش های سودمند اجرای مجازات حبس در محلی غیر از زندان و یا بهره گیری از شیوه هایی است که مانع ورود مجرم به زندان می گردد. مجازات هایی که امروزه طرفداران زیادی پیدا کرده است و موارد استفاده از آن در دنیا روز به روز در حال افزایش است. خوشبختانه کشور ما نیز مواردی از استفاده از این جایگزین ها به چشم می خورد اما هنوز به آن میزان و نحوی که باید باشد نرسیده است و هنوز نیازمند بررسی ها و بدست آوردن آمار و تحلیل نتایج حاصل از به کارگیری آنها بر روی اصلاح و درمان مجرمین است که این خود نیازمند همکاری گروه ها و عوامل متعددی می باشد.

۱ تدین، عباس؛ رابطه پیشگیری از تکرار جرم و آزادی مشروط، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم - پیشگیری از تکرار جرم و بزه دیدگی، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، تهران، ۱۳۸۸، صفحه ۱۳۳

بخش اول: اجرای مجازات حبس در محلی غیر از زندان

حبس خانگی و پادگان های آموزشی و درمانی از آن دسته مجازات هایی نیستند که به شکل عظیمی ساختار مجازات حبس را تغییر دهند و شیوه کاملاً نوینی ارائه نمایند. این روش ها تشابهات زیادی با زندان دارند و فرد را از اجتماع دور نگه میدارند با این وجود خصوصیات زیادی دارند که آنها را از زندان متمایز می نماید.

بند اول : حبس خانگی

از جمله مجازات های جایگزین مهمی که امروزه وجود دارد ، حبس خانگی است که مجازات جدیدی نیست اما قانونگذاران و حقوقدانان کشور های مختلف به تازگی از آن به عنوان یک جایگزین یاد می نمایند. این شکل مجازات می تواند اثرات خوبی به دنبال داشته باشد. برای فهم بهتر مسئله ابتدا از مفهوم و تاریخچه آن در کشورمان سخن می گوئیم و سپس از مواردی صحبت به میان خواهیم آورد که به پیش بینی این شیوه برای اعمال بر یکسری از مجرمین و محکومین کم خطر پرداخته اند. همانگونه که ظاهر کلام نیز نشان می دهد منظور از حبس خانگی یا حبس در منزل یا بازداشت خانگی، الزام فرد به حضور در منزل و خودداری از عبور و مرور آزادانه است و در واقع منزلش در حکم سلول زندان است^۱ اما این به معنی این نیست که تمامی افراد محکوم باید در تمام طول محکومیت خود در خانه بمانند و حق خروج را نداشته باشند بلکه ممکن است نسبت به ساعاتی خاص از یک شبانه روز اعمال گردد و فرد حق خروج از محل سکونت خود را در ساعات مشخص شده نداشته باشد. همچنین زمانی که سخن از حبس خانگی به میان می آید اصولاً عموم مردم به یاد مجرمین سیاسی می افتند در حالی ما در اینجا ، این مجازات را بیشتر در رابطه با مجرمین جرایم عمومی و عادی و به دیده یک مجازات جایگزین حبس مدّ نظر داریم.

بند دوم : تاریخچه حبس خانگی

۱ حبیب زاده، محمد جعفر، و علی حسین نجفی ابراندآبادی و ابوالفتح خالقی، حبس خانگی و مجله مدرس علوم انسانی، دوره پنجم، ۱۳۸۰، شماره ۴، صفحه ۱۴۸



اگر به مجموعه قوانین خود نگاهی بیندازیم، متوجه می شویم که قانونگذار ایران تاچندی پیش از نهاد سودمند حبس خانگی سخنی به میان نیاورده و به پیش بینی آن نپرداخته بود. البته در طول تاریخ نمونه هایی از حبس خانگی به چشم می خورد که اکثراً نیز با هدفی جز جایگزینی حبس به مفهوم مورد نظر ما بوده است و اصولاً هم بر مبنای قانون مشخصی نبوده و همواره وجود یک خلأ قانونی در این زمینه احساس می شده است. با این حال مواردی هم بوده است که در آن حبس خانگی در معنای واقعی جایگزینی حبس بوده اند. از جمله آنها می توان به برخی از شعبات دادگاه اطفال اشاره نمود که اقدام به صدور آرای در زمینه اعمال کیفر حبس خانگی نموده اند. به عنوان نمونه شعبه ۲۱۰۲ دادگاه عمومی تهران که رسیدگی به پرونده های اطفال و نوجوانان را به عهده دارد در مواردی چون دادنامه ۱۷۵ سال ۱۳۷۹ به مجازات حبس خانگی رأی داده است. هر چند در آرای صادره روند مشخصی برای اجرای آن پیش بینی نشده است.^۱

بند سوم: حبس خانگی در قانون کنونی

در حال حاضر در قانون مجازات فعلی، از حبس خانگی آنگونه که شایسته است بهره ای برده نشده اما در دو مورد بدان اشاره هایی شده است.

۱- حبس خانگی در رابطه با اطفال و نوجوانان

تبصره ۲ ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی در رابطه با اطفال و نوجوانان بزهکار و مجازات آنها بیان می دارد:

«دادگاه می تواند با توجه به وضع متهم و جرم ارتكابی، به جای صدور حکم به مجازات نگهداری یا جزای نقدی موضوع بند های (الف) تا(پ) این ماده، به اقامت در منزل در ساعاتی که دادگاه معین می کند یا به نگهداری در کانون اصلاح و تربیت در دو روز آخر هفته حسب مورد برای سه ماه تا پنج سال حکم دهد.» اصولاً نمی توان اطفال و نوجوانان را جزو رده مجرمین خطرناک دانست. ضمیر کودکان به نحوی است که آسان تر از بزرگسالان با کمی

۱ همان صفحه ۱۵۲

تدبیر و استفاده از شیوه های درست اصلاح و تربیت می توان آنها را به راه درستی که باید در پیش بگیرند هدایت کرد. توسل به این روش نوین سبب می شود تا طفل یا نوجوان بزهکار ملزم شود تا اوقات تعطیل یا بی کاری خود را در منزل بگذراند و از آثار منفی مراکز نگهداری سنتی زندان یا کانون های اصلاح و تربیت در امان بماند در این صورت هم قادر خواهیم بود تا فرد را تحت نظارت و مراقبت قرار دهیم و هم امکان ادامه فعالیت های قانونی و مفیدش را مهیا سازیم و او را از جامعه و خانواده نیز دور نگه نداریم. اینگونه ارتباط او با دوستان و افراد نزدیکش قطع نشده و به فردی منزوی و گوشیه گیر تبدیل نخواهد شد. همچنین ادامه ارتباط او با محیط مدرسه و امکان ادامه تحصیل نیز می تواند ویژگی مثبت دیگر حبس خانگی در رابطه با نوجوانان است.

۲- حبس خانگی در رابطه با بزرگسالان

نمی توان روش پیش بینی شده در ماده ۶۲ قانون مجازات اسلامی را مستقیماً حبس خانگی بدانیم اما در نهایت، امکان استفاده از بازداشت خانگی وجود دارد. این ماده اشعار می دارد: «در جرایم تعزیری درجه پنج تا درجه هشت، دادگاه می تواند در صورت وجود شرایط مقرر در تعویق مراقبتی، محکوم به حبس را با رضایت وی در محدوده مکانی مشخص تحت نظارت سامانه (سیستم) های الکترونیکی قرار دهد.» حبس خانگی بیشتر به نوعی منع رفت و آمد در محل های خاص و در زمانهای معین به حساب می آید و فرد بیشتر محدودیت عبور و مرور پیدا می کند معمولاً نیز نظارت الکترونیکی همراه با مجازات هایی چون حبس خانگی و یا منع اقامت یا اجبار به اقامت در محلی خاص مورد استفاده قرار می گیرد. بر این مبنا به موجب ماده ۶۲، دادگاه این امکان را دارد که برای مجرمی که مرتکب جرم تعزیری تا درجه پنج شده است با وجود شرایط مذکور در ماده ۳۹ در خصوص تعویق مراقبتی صدور حکم، حکم به حبس خانگی تحت نظارت سیستم های الکترونیکی بدهد. با توجه به اهداف پیش بینی شده برای این نوع حبس و فایده هایی که بر آن مترتب است و هم چنین تجربیات مفیدی که در



دیگر کشورها به دست آمده است، حبس خانگی می تواند راهکار مفیدی به عنوان یکی از جایگزین های حبس به مفهوم سنتی آن در محیط زندان باشد. ضمن آنکه رنج و عذابی که به محکوم تحمیل می شود بسیار کمتر از حبس در محیط نامناسب زندان است و آسیب وارده به خانواده محکوم نیز به جهت دوری عضوی از اعضای خانواده تا حد امکان کاهش می یابد و از بار مالی بر روی دوش دولت و مالیات دهندگان نیز کاسته می شود. قانون مجازات، اختیار تعیین یک مجازات مفید فایده و مناسب حال فرد مجرم که بیشترین تأثیر اصلاحی و تربیتی را دارد و در عین حال کمترین زیان را نیز وارد می سازد را بر عهده قاضی پرونده قرار داده است و در واقع قاضی، مسئول انتخاب کارآمدترین نوع مجازات از بین مجازات هایی که برای برخی جرم ها در نظر گرفته شده است. تشخیص این که با توجه به جرم انجام شده توسط مجرم فرد خاطی این نوع از مجازات شامل حالش می شود یا خیر به وسیله قاضی صورت می گیرد. یعنی اگر فرد طبق تشخیص قاضی شرایط به خصوصی را داشته باشد می تواند به این نوع مجازات به جای رفتن به زندان محکوم شود بنابراین دادگاه اگر تشخیص دهد که با حبس خانگی به بهترین شکل می توان فرد را اصلاح نمود می تواند با پشتوانه نظارت الکترونیکی حکم به این مجازات بدهد.

بند چهارم: شیوه های اعمال مجازات حبس خانگی

از آنجایی که نظارت الکترونیکی و حبس خانگی به شیوه نوین عملاً پیشینه ای در حقوق ما ندارند توصیفات خاصی از آنها قابل ارائه نمی باشد اما به طور کلی و با توجه به شیوه های در پیش گرفته شده سایر کشورها در این زمینه و احتمال تبعیت نظام حقوقی ما از آنها، حبس خانگی از جهات مختلف اشکال مختلفی پیدا می کند:

۱- از نظر میزان نظارت بر روی اقدامات محکوم: نظارت در حبس خانگی در بعضی از موارد از شدت زیادی برخوردار است و سختگیرانه تر است در این موارد در طول یک ماه چندین بار وضعیت و موقعیت فرد رصد می شود و محکوم دائماً تحت کنترل است تا مبادا دوباره دچار لغزشی گردد و یا از دستورات دادگاه سرپیچی کند. در مقابل گاهی این نظارت



خفیف تر است و هر از چند گاهی با فواصل زمانی بیشتر رفتار های فرد مورد بررسی قرار می گیرد. اما در هر حال مأمور نظارت باید اطمینان حاصل نماید که فرد از محدوده تعیین شده خود خارج نشده باشد و دستورات را نادیده نگرفته باشد.^۱

۲- از جهت میزان محدودیت ها: در شدیدترین نوع حبس خانگی، فرد در حبس بیست و چهار ساعته قرار دارد و به هیچ عنوان حق خروج از منزلش را ندارد.^۲ در واقع این نوع اعلاء این مجازات و مطابق با تصویری است که عموم مردم از آن دارند ولی در مقابل مواردی وجود دارد که تنها منع خروج از منزل در ساعاتی خاص که اکثراً هم ساعات شب و ساعات غیر کاری وی هستند مورد حکم واقع می شود. در این مواقع حتی فرد مجاز است تا به محل کار یا تحصیل خود برود و به انجام فعالیت های روزانه البته طی ساعات مشخص پردازد با این حال فرد زمانی که مجاز به خروج از منزل است نباید از یک محدوده خاصی فراتر رود و به هر کجا که می خواهد قدم گذارد.^۳ اکثراً محدودیت های رفت و آمدی به مکان های مشخص نیز همراه حبس خانگی مورد حکم واقع می گردد.

بند پنجم: افراد مناسب جهت بهره مندی از حبس خانگی

مسئلاً هر کسی شایستگی بهره مندی از مجازات حبس خانگی را ندارد و نمی توان هر مجرمی را به این مجازات محکوم نمود. قبل از اعمال این مجازات نسبت به مجرمین باید آنها را از نظر شخصیتی و نوع جرم بررسی کنیم. افرادی لایق هستند که کم خطر و اصلاح پذیر باشند نه مجرمی خطرناک یا کسی که احتمال فرار کردنش از محل حبس وجود داشته باشد از نظر نوع جرم نیز به طور مثال جرایم غیر عمدی می توانند گزینه مناسبی باشند. جرمی مانند تصادف که منجر به پرداخت خسارت یا دیه می شود و یا بدهی هایی که فرد توان مالی برای پرداخت مبالغ بدهی را ندارد و از این گونه جرایم که فرد ظرفیت آن را دارد که از جایگزین

۱ محدث و محسن و مقایسه تطبیقی تأثیر مجازات زندان با مجازاتهای جایگزین در پیشگیری از تکرار جرم و انتشارات مؤسسه فرهنگی نگاه بینه چاپ اول ۱۳۸۰، صفحه ۴۸

۲ همانجا

۳ آشوری و محمد منبع پیشین، صفحه ۲۹۱



های زندان استفاده کند. عاقلانه هم نیست که فردی را که به دلیل این گونه جرایم در زندان است در کنار کسانی قرار دهیم که به خاطر جرایم سنگینی چون مواد مخدر و یا جرایم خشونت بار محکوم شده‌اند. مجازات حبس خانگی به دلیل فضای زندان‌ها برای افراد واجد شرایط بسیار بهتر و حتی تأثیرگذارتر خواهند بود.

بند ششم: نظارت الکترونیکی در زمان حبس خانگی

از شیوه‌های رایجی که برای کنترل و نظارت بر محکومین به حبس خانگی مورد استفاده قرار می‌گیرد سامانه الکترونیکی یا نظارت الکترونیکی است که قانونگذار ایرانی نیز در ماده ۶۲ قانون مجازات بدان اشاره کرده است. کشور های مختلفی که از این روش بهره می‌برند، در این شیوه از ابزار و امکانات الکترونیکی برای بررسی رفت و آمدهای محکوم استفاده می‌شود و معمولاً نیز به دو شکل دیده می‌شود که قابل استفاده در کشور ما نیز خواهد بود:

۱- نظارت الکترونیکی منفعل: یک فرستنده به مچ دست یا پای محکوم و یک شماره گیر نیز به تلفن وصل می‌شود و اگر محکوم محل را ترک کند علامت قطع و شماره گیر با مرکز تماس می‌گیرد.^۱

۲- نظارت الکترونیک فعال: در این روش از طریق برقراری تماس مستمر و معمولاً اتفاقی با مجرم از محل وی مطلع می‌شوند که یا به طور اتوماتیک توسط دستگاه یا شخصاً توسط مأمور مربوطه انجام می‌گیرد.^۲

بند هفتم: اقدامات لازم جهت عملی ساختن حبس خانگی

اجرای هر شیوه نوینی در رابطه با نحوه مجازات نیازمند آماده سازی یکسری زیر ساخت های ضروری است تا هم در وهله اول امکان اعمال روش جدید حاصل شود و هم اینکه با کمترین هزینه و مشکل، این روند ادامه یابد و بتوان از آن نهایت سود را برد. از آنجایی که

۱ تدین و عباس؛ نظارت الکترونیکی: گامی به سوی جایگزینی زندان، مجله حقوق دادگستری، ۱۳۸۷، شماره ۶۴، ص ۶۰
۲ همانجا

حبس خانگی نهادی تازه تأسیس در کشور عزیزمان محسوب می شود بنابر این زیر ساخت های مربوط به آن نیز هنوز به حد متعالی خود نرسیده است و هنوز نیازمند فعالیت و سرمایه گذاری فراوانی است تا امکان بهره کشی از آن بدست آید.

۱- تقنین و فرهنگ سازی: در ابتدا نخستین قدم، ابلاغ آثار مفید این سیستم به قضات، جامعه حقوقی و عموم جامعه است. باید با بیان اثرات مثبت آن و تبیین حدود و ثغور این شیوه نوین، افکار عمومی جامعه را به سمت استفاده از آن سوق داد. باید از قضات خواست تا در مورد افرادی چون اطفال و نوجوانان، مجرمین جرایم کم اهمیت و یا غیر عمد و مواردی از این دست در صورت جمع بودن سایر شرایط و امکانات و در صورت صلاحدید خود به جای حکم حبس در زندان اقدام به صدور حکم حبس خانگی نمایند.

۲- فراهم سازی امکانات مورد نیاز جهت نظارت: باید امکانات لازم را نیز جهت نظارت بر فرد محکوم فراهم نمود. به طور مثال ما نیازمند به مأمورین مراقبتی خواهیم بود که همچون مورد آزادی مشروط بر رفتارها و رفت و آمد های فرد نظارت داشته باشد و مانع لغزش در فرد شوند. جز این امروزه در دنیا، در کشور های که از حبس خانگی استفاده می کنند از شیوه های نظارت الکترونیکی سود می برند و با کمک دستبندی که به دست فرد می بندند و یا سیستم هایی که به تلفن منزل وی نصب می شود از عدم خروج فرد از محدوده تعیین شده اطمینان حاصل نمایند. ما نیز نیازمند این اقدامات هستیم. هم باید سیستم های الکترونیکی لازم را مهیا سازیم و هم مراکزی برای پیگیری اطلاعات بدست آمده از آنها ایجاد نماییم.

۳- تهیه محل سکونت مناسب: باید به این نکته نیز توجه داشت که حتی با وجود جمع شرایط پیش گفته شده زمانی امکان استفاده از این نوع حبس حاصل می شود که فرد دارای مسکن مناسب برای اجرای حبس باشد و اگر فرد فاقد مسکن باشد و افراد اجاره نشینی که مدت کمی تا پایان مدت اجاره شان مانده است یا مواردی که صاحب خانه به هر دلیلی موافق اجرای آن نباشد، مشکلی بر سر راه ما پیش خواهد آمد و نمی توان به راحتی از این نهاد استفاده کرد. گر چه الزامی برای اعمال این مجازات در محل دقیق سکونت محکوم وجود ندارد اما باید محل

مناسب دیگری تدارک دید که شرایط کافی را داشته باشد و با وجود شرایط نه چندان مساعد مسکن در کشور ما، دستیابی به این هدف سخت خواهد بود.

بخش دوم: حبس خانگی در آمریکا

حبس خانگی^۱ در آمریکا به دلیل آثار مثبتی که دنبال داشته است به شدت مورد توجه قرار گرفته است و روز به روز نیز در حال گسترش است و حتی افراد مجبوس را به درخواست برای حبس خانگی و فراهم ساختن شرایط مورد نیاز برای خود دعوت می نمایند. این شیوه در آمریکا به چند شکل به چشم میخورد و نتایجی را هم به دنبال دارد که ذیلاً به آنها می پردازیم.

بند اول: تعریف حبس خانگی در حقوق کیفری آمریکا

برطبق حقوق آمریکا، حبس خانگی به سازو کارهایی گفته می شود که عبارت است از ملزم ساختن فرد به اقامت در محل سکونت خود برای تمام و یا بخشی از طول یک روز. این مجازات می تواند هم به شکل یک تنبیه خاص و مستقل و هم به عنوان یکی از شروط آزادی پیش از موعد یعنی در زمان آزادی مشروط و یا تعلیق مجازات باشد.^۲

بند دوم: تاریخچه حبس خانگی

از اواخر دهه ۱۹۵۰ در آمریکا کم کم روش هایی به وجود آمد که در آن افراد را زود تر از موعد مقرر آزاد میکردند و آنها را به محل دیگری که به آن خانه های نیمه راهی^۳ می گویند، می فرستادند. در این روش هم از جمعیت زندانها کاسته می شد و هم فرد قبل از آزادی کامل در شرایطی قرار می گرفت که سبب تسهیل در باز اجتماعی شدن وی می گردید.^۴ این مراکز دو هدف عمده را دنبال می نمایند، یکی تنبیه مجرمین به عادت و بعضی از ناقض شروط آزادی مشروط و تعلیق مجازات و دیگری کمک به بازاجتماعی شدن و انتقال

1 Home Detention or Home Arrest or Home confinement

2.HOFER, Paul J. and Barbara S. Meierhofer ; Home confinement_ An evolving sanction in federal criminal justice system The federal Judicial center press ,1987p. 5

3 Halfway houses

4ALLEN, Harry E. and others;Halfway Houses; National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice-Office of Development-Testing Dissemination,1978p.1

مجرمینی که اواخر مدّت محکومیت خود را سپری می نمایند.^۱ البته هنوز هم این مراکز در آمریکا وجود دارند اما با تغییرات بسیاری مواجه شده اند. حبس خانگی از سال ۱۹۸۰ به شکوفایی بیشتری رسید و با ظهور نظارت الکترونیکی که سبب کاهش چشمگیر هزینه های دولت می شد بر تعداد موارد توسل به آن افزوده شد. ایالت فلوریدا سردمدار استفاده از بازداشت خانگی بود و همچنان نیز بیشترین موارد مربوط به این ایالت می باشد.^۲

بند سوّم: حبس خانگی در قوانین فعلی

امروزه در کشور آمریکا حبس خانگی شیوه ای است که به عنوان یک راه حل جایگزین، اجازه می دهد تا مجرمین کم خطر دوران حبس خود را در خانه سپری نمایند و فضای بیشتر و امکانات بهتری را برای مجرمین خطر ناک تر که باید در زندان باشند ایجاد کنند. امروزه از این روش برای مجازات نوجوانان نیز بسیار استفاده می شود و سعی شده تا حدالامکان به جای فرستادن آنها به زندان به حبس در خانه هاشان محکوم نمایند.^۳ در قانون فدرال به مقوله حبس خانگی اشاره شده است و معمولاً این روش در کنار مجازات حبس استفاده می شود و سبب کوتاه تر شدن مدّت حبس می گردد. قانون فدرال اعلام می دارد که فرد ممکن است در صورت داشتن شرایط لازم و مقرر و زمانی که ده درصد از مدّت زمان حبس وی و یا شش ماه از آن باقی مانده باشد در حبس خانگی قرار بگیرد.^۴

بند چهارم: اشکال حبس خانگی

حبس خانگی ممکن است به صورت بیست و چهار ساعته باشد. یعنی فرد در تمام طول روز باید در منزل خود بماند و حق خروج ندارد. اما اشکال خفیف تری نیز وجود دارد که به شکل

1 KLEIN SAFFRAN, Jody, Electronic Monitoring V.S Halfway Houses: a Study of Federal Offenders, U.S Department of Justice-Federal Bureau of Prisons, 1995, p.24

۲ آشوری، محمد، منبع پیشین، صفحه ۳۹۲

3 AUSTIN, James; Alternatives to the secure Detention and confinement of Juveniles offenders, U.S Department Of Justice – Office of Justice Programs, September 2005, p.2

4 18U.S.code§3624-Release of a prisone(c)(2)



عدم امکان خروج از منزل در ساعات غیر کاری یا منع رفت و آمد در طول شب^۱ به مورد اجرا گذاشته می شوند. همچنین ممکن است از نظارت الکترونیکی بهره جویند. دستگاهی به دست یا پای مجرم بسته شود تا از این طریق مأمور مراقبت از مکان هایی که فرد محکوم می رود آگاهی یابد و یا دستگاهی را در منزل فرد قرار دهند تا از طریق آن و با کمک امواج رادیویی از حضور او در منزل مطمئن گردند. اما ممکن است نیازی به این موارد نباشد و تنها هر از چند گاهی مأمور به منزل وی برود و وضعیتش را بررسی نماید. البته در موارد پیش گفته شده نیز مأمور موظف است مرتباً و به شکل دوره ای به منزل افراد سر کشی نماید.^۲ البته تجربه نشان داده است که اگر در کنار حبس خانگی از روش های مراقبتی غیر از نظارت الکترونیکی همچون نظارت اجتماعی استفاده شود، می توانیم نتیجه بهتری داشته باشیم.^۳

بند پنجم: شکل رایج حبس خانگی در قوانین فدرال

در سیستم فدرال منع رفت و آمد شبانه رایج ترین شکل این نوع حبس محسوب می شود و بیشتر هم بر افرادی که به واسطه آزادی مشروط از زندان خارج شده اند و یا اینکه اجرای مجازاتشان معلق شده است اعمال می گردد. در واقع حبس خانگی در آمریکا و به ویژه در سیستم فدرال به عنوان یکی از شروط آزادی مشروط و یا تعلیق مجازات محسوب می شود و امروزه کمتر به عنوان جایگزینی مجزا استفاده می گردد. از سال ۱۹۸۶ به بعد با همکاری اداره کل زندان ها، کمیته آزادی مشروط و سیستم فدرال تعلیق مجازات افراد آزاد شده بهره ور از آزادی مشروط و تعلیق باید در شصت روز پایانی، مقررات منع عبور و مرور شبانه را رعایت کنند.^۴

1 curfew

2 KLEIN SAFFRAN, Jody, 'Electronically Monitored Confinement_ Not a panacea for corrections, But a useful Tool', Internatinal Association of Residential Community Alternatives Journal, May/June 1991, p.30

3 SHERMAN, Lawrence and Others, 'Preventing Crime: what works, What Doesn't, What's Promising', National Institution of Justice, 1998, p.9

4 J. HOFER, Paul and Barbara S. Meierhofer, 'Ibid', p.10

بند ششم: موارد ممنوعیت استفاده از حبس خانگی

در انتخاب افراد برای اعمال مجازات حبس خانگی همواره باید موارد مختلفی مورد بررسی قرار گیرند. در ابتدا باید یک تصویر کلی از گذشته فرد، سلامتی، اعتیاد، شرایط جرم ارتكابی اخیر، زندگی خانوادگی، وضعیت شغلی و رفتار فرد در ذهن داشته و بر اساس آن حکم به حبس خانگی صادر نمود. افراد اگر دارای یکی از حالات زیر باشند امکان بهره مندی از حبس خانگی را نخواهند داشت:

۱- سابقه خشونت

۲- اعتیاد شدید به الکل یا مواد مخدر

۳- داشتن روابط بین فردی ناپایدار با اعضای خانواده

۴- مشکلات مهاجرتی

۵- داشتن سابقه خودداری از حضور در صورت درخواست دادگاه

۶- سابقه استخدامی و شغلی ناپایدار^۱

بند هفتم: شرایط برخورداری از حبس خانگی

طبق قانون فدرال^۲ برای اینکه فردی بتواند از حبس خانگی بهره مند شود دو شرط کلی باید وجود داشته باشد: اول اینکه هیچ یک از قوانین فدرال، ایالتی یا محلی را نقض نکند و اگر هم نیازی به گرفتن نمونه DNA وجود داشت همکاری های لازم را به عمل آورد و دوم اینکه شرایط مقرر شده توسط دادگاه را که برای حصول اطمینان از حضور فرد در زمان خواست دادگاه تعیین می شوند را رعایت نماید. این شرایط می توانند به صورت زیر باشد:

۱- محل اقامت فرد باید در نزدیکی مامور مراقبت باقی بماند.

۲- وی باید به شغل خود ادامه دهد و اگر شاغل نیست در جهت یافتن شغل تلاش نماید.

1 Ibid, p.19

2 18U.S.code§3143-Release or Detention of adefendant pending sentence or appeal and 18U.s.code §3142-Release or detention of a defendant pending trial



- ۳- یک برنامه آموزشی را شروع کند و یا ادامه دهد.
- ۴- در محلی مشخص سکونت نماید.
- ۵- از ارتباط با قربانیان جرمش و یا شهودی که شهادتشان در حکم اثر خواهد داشت ، خودداری کند.
- ۶- مرتب به مأمور اجرای قانون ، مأمور خدمات قبل از حکم و یا سایر افراد دیگر گزارش دهد.
- ۷- مقررات منع عبور و مرور شبانه را رعایت کرده و آن را به اتمام رساند.
- ۸- از مالکیت و تصرف هر گونه اسلحه و یا وسیله مخرب دیگر خودداری نماید.
- ۹- از مصرف بی رویه الکل ، مواد مخدر یا هر ماده تحت کنترل دیگر پرهیز نماید.
- ۱۰- تحت درمان پزشکی ، روانپزشکی و روانکاوای همچون ترک اعتیاد قرار گیرد و یا اگر نیاز بود در موسسه تعیین شده برای اهداف خاص اقامت گزیند.
- ۱۱- قبول نماید که در صورت عدم حضور در صورت درخواست ، اموالش قابل مصادره باشد به حدی که بتوان تضمین کرد که فرد در آن صورت حضور به هم می رساند .
- ۱۲- یک ضامن معرفی نماید.
- ۱۳- سایر شرایط لازم که تضمین کننده امنیت و حضور فرد است و دادگاه آن را لازم می داند رعایت نماید..

بند هشتم : الغای حکم حبس خانگی

فردی که موفق به استفاده از حبس خانگی شده است موظف است تا تمامی شرایطی را که پیش تر گفته شد و دستوراتی را که دادگاه صلاح دیده است تا به آنها اضافه کند، را رعایت نماید. هر گونه تخلف از این شرایط می تواند منجر به لغو حکم حبس خانگی و بازگشت به زندان شود. اگر شخص در طول مدت مجازاتش رفتار شایسته ای را که مناسب وی است

نداشته باشد و خلاف عرف و شئون رفتار کند در صورت صلاحدید مأمور مراقبتی و با موافقت دادگاه دوباره به زندان باز می‌گردد.^۱

بخش سوم: ارزیابی مجازات حبس خانگی

برای اینکه بتوان به سود مندی یا عدم سود مندی نهادی پی برد باید آثار و نتایج مثبت و منفی آن را بررسی نمود. حبس خانگی نیز از این قانده مستثنی نیست و واجد یکسری ویژگی‌ها است که باید مورد توجه قرار گیرند.

بند اول: ویژگی‌های مثبت حبس خانگی

با تفکر در رابطه با بازداشت خانگی و توجه به تجربیات بدست آمده از اجرای آن در کشور های مختلف از جمله ایران و آمریکا، موارد مثبت زیر در رابطه با اعمال این مجازات جایگزین به نظر خواهد آمد:

۱- هزینه های دولت به شدت کاهش میابد و دیگر نیاز به صرف هزینه های هنگفت نگهداری مجرم در زندان وجود ندارد.

۲- مانند سایر جایگزین ها عاملی برای کاهش عمده جمعیت زندانها محسوب می گردد.

۳- مانع قطع ارتباطات و پیوند های فرد با خانواده، اجتماع و محیط کار می شود و به باز اجتماعی شدن سریع وی کمک شایانی می کند.

۴- در صورتی که فرد از قبل بدهی داشته است می تواند با ادامه فعالیت های شغلی خود امکان پرداخت آنها را داشته باشد.

۵- می تواند مخارج خود و خانواده اش را تأمین نماید و با فعالیت خود به چرخه اقتصادی کشور نیز یاری رساند.



۶- فرد در حبس خانگی مانند زمانی که در زندان به سر می برد حیثیتش لکه دار نمی شود و ننگ و برچسب زندانی بودن را با خود یدک نمی کشد که به عقیده بسیاری از حقوقیون همین برچسب می تواند عاملی برای تکرار جرم محسوب گردد.

۷- این نسبت به زندان شرایط انسانی تری دارد. زیرا مجرم شغل خود را حفظ کرده و در کنار خانواده اش زندگی می کند.

بند دوم: ویژگی های منفی حبس خانگی

از آنجایی جایی که ما در جرایم و مجازات ها با افراد زنده انسانی سر و کار داریم هرگز نمی توانیم روشی را به طور کامل بیابیم که فاقد هرگونه عیب و نقص باشد. بازداشت خانگی نیز دارا ایراداتی است که گاهی توجه به آنها مانع اجرای بیشتر این روش می گردد.

۱- امکان تهیه مسکن مناسب برای تمامی افراد جهت سپری کردن دوران حبس وجود ندارد.
۲- ممکن است نظارت و مراقبت از فرد تا جایی پیش برود که مغایر قانون اساسی باشد و برای فرد و خانواده اش ایجاد مزاحمت بی مورد نماید.

۳- اگر معلوم گردد که در محلی مجرمی نگهداری می شود، قضاوت های نادرست و برخوردهای غلط و افراطی گرایانه عده ای سبب ایجاد مزاحمت برای همسایگان می گردد.

۴- یکسری از نتایج نشان داده اند که حبس خانگی بیشتر در همان چند ماه اول اثر مثبت دارد و با گذشت زمان از جنبه تربیتی و اصلاحی آن کاسته می شود.^۱

۵- این نوع مجازات اگر به تنهایی استفاده شود ممکن است به قدر کافی تنبیهی و بازدارنده نباشد و بهتر است همراه با مجازات دیگری اعمال گردد.

۶- اگر فرد مناسبی برای این مجازات انتخاب نشود نه تنها اوضاع بهبود نمی یابد بلکه امنیت همسایگان و سایر اعضای خانواده نیز تهدید می شود.

1 ARCHTERSTRAAT, Peter, Home detention, The Legislative assembly parliament house, 2010, p.26



۷- در کشور آمریکا پرداخت تمامی هزینه های مربوط به نظارت الکترونیکی با خود شخص محکوم است^۱ و ممکن است موردی باشد که محکوم قادر به پرداخت این مبلغ نباشد و این خود موجب بی عدالتی است.

۸- در صورت استفاده از دستبند ها یا مچبندهای الکترونیکی فرد دیگر نمی تواند آزادانه در میان مردم حضور به هم رساند زیرا همه متوجه وضعیّت وی می شوند و ممکن است فرد از این حالت احساس شرمساری و سرخوردگی کرده و خود این حالت باعث ایجاد حس انتقامجویی و یا از بین رفتن قبح مجرمیت شده و او را به سمت ارتکاب مجدد جرم بکشاند.

نتیجه گیری

با شکل گیری زندانها این فکردر ذهن ها ایجاد شد که دیگر مجازات های سعب و خشن در شیرازه کیفری خود نخواهیم دید و با کمک حبس می توانیم به بهترین نتایج در زمینه دفاع از جامعه و اصلاح و درمان شخص مجرم دست یازیم. با این حال گذر زمان نادرست بودن این اندیشه را بارها و بارها به اثبات رسانید و جایگاه رفیع حبس را به عنوان مجازات مفید و مؤثر به زیر کشانید. در این رابطه نظرات بسیاری بیان شد. مارک آنسل در مقدمه آخرین چاپ کتابش خاطر نشان می کند که «شکست بازپروری در زندان تقریباً حتمی شده است»^۲ همچنین جرمشناسان و حتی سیاستگذاران جنایی هم تحقق هدف اصلاح و درمان بزهکاران از طریق کیفر زندان را به یک رویا تشبیه کرده اند.^۳ اینگونه بود که حقوقیون و ادار به ایجاد و ابداع گونه های جدیدی از مجازات ها شدند که سودمند تر از زندان باشد. هم نتایج مثبت زندان را با خود داشته باشد و هم در عین حال عاری از آثار منفی آن باشند. و چنین شد که مجازات های جایگزین حبس شکل گرفت. اشکال مختلفی از مجازات های جانشین حبس از دیرباز در نظام های حقوقی کشورهای گوناگون دنیا به چشم میخورده است اما به عنوان یک

1 DEMICHELE, Matthew, PAYNE, Brian, Offenders Supervision with Electronic Technology-Community Corrections Resource, Bureau of Justice Assistance, 2009, p.21

۲ تدین، عباس؛ منبع پیشین، صفحه ۱۳۶

۳ خواجه نوری، یاسمن؛ منبع پیشین، صفحه ۱۴۷



مجازات جایگزین مدّ نظر نبوده اند. به مرور و با تقویت اندیشه جایگزین ها علاوه بر قرار گرفتن تعدادی از مجازات های از پیش موجود، در دایره شمول این اقدامات ، اشکال نو بنیاد دیگری نیز پا به عرصه نهاده و به دنبال دست یافتن به اهداف مجازات ها وارد زرادخانه کیفری کشور های مختلف شدند. آن تعدادی که از گذشته ها در نظام حقوقی کشور ها وجود داشتند نام جایگزین های سنتی به خود گرفتند همچون آزادی مشروط و تعلیق . دسته دوّمی که به تازگی ابداع شدند جایگزین نوین نامیده شدند مانند حبس خانگی و پادگان های آموزشی و درمانی. اما جدا از نامگذاری و دسته بندی این قبیل مجازات ها تمام آنها تنها یک هدف به دنبال داشتند و آن این است که با دوری از آثار مخرب زندان به اهداف واقعی مجازات ها دست یابیم. از آنجایی که بعضی از این شیوه های تنبیهی سالها است که در کشور های مختلف مورد استفاده قرار می گیرند ، تجربیات بسیاری در مورد سودمندی و یا عدم سودمندی آنها به دست آمده است. اما به طور کلی در رابطه با مجازات های جایگزین حبس باید گفت که تجربه نشان داده است که بهره گیری از این شیوه ها می تواند مفید به حال فرد و جامعه باشد و با تأثیر بر میزان نرخ تکرار جرم حتّی به میزان کم در بازه زمانی طولانی منافع عدیده ای نصیبمان نماید ، منافی که چون زنجیره ای در هم تنیده اند و هر یک مؤثر در ایجاد دیگری هستند.



منابع و مآخذ

الف) کتب

۱. احمدی موحد، اصغر؛ اجرای احکام کیفری، تهران، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۱
۲. الهی منش محمد رضا، قرار بازداشت موقت و جایگزین های آن در حقوق ایران و فرانسه انتشارات مجد تهران، ۱۳۹۱
۳. آشوری، محمد، جایگزین زندان یا مجازات های بینابین نشر گرایش تهران چاپ اول ۱۳۸۲
۴. آشوری محمد، علوم جنایی (مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری) تهران، انتشارات سمت ۱۳۸۳
۵. بکاریا سزار رساله جرایم و مجازات ها ترجمه محمد علی اردبیلی مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی تهران چاپ اول، ۱۳۶۸
۶. بولک برنار، کیفر شناسی ترجمه نجفی ابراندآبادی علی حسین تهران انتشارات مجد چاپ هشتم ۱۳۸۷
۷. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، وسیط در ترمینولوژی حقوق، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۳۸۹
۸. دهخدا علی اکبر، لغت نامه انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۵
۹. شامبیاتی هوشنگ حقوق جزای عمومی، تهران، انتشارات مجد، ۱۳۹۲، جلد سوم
۱۰. صلاحی جاوید، کیفر شناسی، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۹۲
۱۱. عمید حسن فرهنگ عمید، تهران، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۸۶، جلد ۲
۱۲. غلامی حسین، تکرار جرم نشر میزان تهران ۱۳۹۰
۱۳. فوکو میشل، مراقبت و تنبیه - توگد زندان ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهانانیده نشر نی ۱۳۸۷



۱۴. کاتوزیان، ناصر، مقدمه علم حقوق و مطالعه در نظام حقوقی ایران، انتشارات شرکت سهامی انتشار، تهران، ۱۳۸۷
۱۵. گلدوزیان، ایرج، محشای قانون مجازات اسلامی، تهران، انتشارات مجد، ۱۳۹۲
۱۶. گودرزی بروجردی، محمد رضا و لیلا مقدادی، کیفر شناسی نوین یا کیفر های اجتماعی، انتشارات مجد، چاپ اول، ۱۳۸۴
۱۷. محدث، محسن، مقایسه تطبیقی تأثیر مجازات زندان با مجازاتهای جایگزین در پیشگیری از تکرار جرم، انتشارات مؤسسه فرهنگی نگاه، چاپ اول، ۱۳۸۸
۱۸. نوربهار، رضا، زمینه حقوق جزای عمومی، کتابخانه گنج دانش، تهران، چاپ بیست و ششم، ۱۳۸۸

ب) مقالات

۱. احمدی، احمد، نقش کیفر خدمات عام المنفعه در پیشگیری از تکرار جرم مجموعه مقاله های کارگروه پیشگیری از جرم و بزه دیدگی با تأکید بر نقش پلیس، تهران، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، ۱۳۸۸
۲. بابایی، محمد علی، مهم ترین جلوه های کیفرزدایی در قانون جدید مجازات اسلامی، تهران، پژوهشنامه اندیشه های حقوقی، شماره ۳، ۱۳۹۱
۳. تدین، عباس، رابطه پیشگیری از تکرار جرم و آزادی مشروط، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم - پیشگیری از تکرار جرم و بزه دیدگی، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، تهران، ۱۳۸۸
۴. تدین، عباس، نظارت الکترونیکی: گامی به سوی جایگزینی زندان، مجله حقوق دادگستری، ۱۳۸۷، شماره ۶۴
۵. جعفریان، سید حسن، جایگاه ضبط و مصادره اموال در حقوق ایران، مجله دادرسی، شماره ۸۷، مرداد و شهریور، ۱۳۹۰